

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ САНКЦІЇ

Денисова Т.А.кандидат юридичних наук, професор
Класичний приватний університет

У науці кримінального права приділяється чимало уваги протидії злочинам, у тому числі й шляхом застосування покарання. Однак недостатньо розробленою залишається проблема законодавчого регулювання кримінальної відповідальності шляхом побудови кримінально-правових санкцій, а також удосконалення практики їх застосування.

Певні аспекти інститутів кримінальної відповідальності та покарання розроблено в наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Л.В. Багрія-Шахматова, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, І.Г. Богатирьова, В.В. Голіни, В.К. Грищука, В.К. Дююнова, І.І. Карпеця, М.Й. Коржанського, В.А. Ломаки, П.С. Матишевського, В.К. Матвійчука, М.І. Мельника, А.А. Музики, І.С. Ноя, В.І. Осадчого, А.О. Пінаєва, В.В. Сташиса, В.П. Тихого, В.М. Трубнікова, В.І. Тютюгіна, П.Л. Фріса та інших. Водночас монографічних досліджень, присвячених безпосередньо проблемам побудови та застосування кримінально-правових санкцій, небагато. Недостатньо уваги приділялося й практиці застосування кримінально-правових санкцій. Саме тому видається актуальним накопичення теоретичних знань і практичного досвіду, що стимулюватиме нові дослідження однієї з підсистем кримінально-правової системи, а саме санкцій.

Мета статті – дослідити поняття санкції як складової норми права та окреслити коло проблемних питань при застосуванні кримінально-правових санкцій за певні види злочинів.

У юридичній літературі на сьогодні не існує однозначного тлумачення терміна "санкції", яку П.П. Осипов назвав "найбільш гострою зброєю в боротьбі зі злочинністю" [26, с. 63]. Для того, щоб дати рекомендації законодавцеві щодо вдосконалення регламентації в законі кримінально-правових санкцій, необхідно мати чітке уявлення про правову природу, сутність цього феномену.

Санкція (з лат. *sanctio* – "найсуворіша постанова") – частина норми права, яка в разі невиконання норми визначає заходи державного впливу, головним чином у формі примусу [28, с. 434]; умова, яка забезпечує виконання закону [36, с. 47]; державний запобіжний захід, який застосовується до правопорушника [31, с. 27]; міра відповідальності за порушення диспозиції [39,

с. 199]; заходи впливу, покарання за порушення закону [32, с. 54]; найважливіший засіб соціального контролю [7, с. 683]. Є й інші значення санкції, наприклад, затвердження чого-небудь вищою інстанцією, дозвіл [33, с. 683]. Зазначені визначення "санкції" допомогли скласти загальне уявлення про висвітлення цього питання в енциклопедичній літературі. Отже, санкція – це багатозначне поняття, яке має безліч варіацій і значеннєвих відтінків.

Розглянемо різні точки зору на це питання, наведені в юридичній літературі. Так, А.О. Пінаєв визначає санкцію як частину статті кримінального закону, яка містить вказівки на вид і розмір покарання [27, с. 23]. О.Е. Лейст називає санкцією правової норми нормативне визначення примусових заходів, які застосовуються в разі правопорушення й містять його підсумкову правову оцінку [16, с. 7]. І.Я. Козаченко розглядає санкцію як закріплену кримінальним законом форму відповідальності, яка виражає міру кримінального покарання, передбаченого за вчинення злочину [11, с. 75]. На думку А.В. Наумова, санкція – це примусовий захід, за допомогою якого відповідне правило поведінки охороняється від порушень [21, с. 30]. Санкція – це правовий засіб забезпечення виконання юридичних обов'язків та охорони суб'єктивних прав від можливих порушень [5, с. 47]. А.П. Козлов дає розгорнуте визначення кримінально-правової санкції як частини кримінально-правової норми, яка має державно-примусовий якісно-кількісний характер і являє собою формально визначену об'єктивно-суб'єктивну модель заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, які вчинили злочин [13, с. 17]. З огляду на вказане можна однозначно визначитися, що санкція є частиною норми права.

Питання про кримінально-правову норму є одним з найскладніших у теорії кримінального права. Структура норми права постійно привертає увагу вчених. І хоча основні напрями в дослідженні цієї проблеми вже сформувалися, прихильники різних поглядів продовжують обстоювати свої позиції, знаходячи для їх обґрунтування нові аргументи.

Структурно-функціональний підхід до вивчення норми права дає змогу виділити в

ній кілька взаємозалежних і водночас відносно самостійних елементів. Вважається, що структура правової норми складається із сукупності трьох елементів: гіпотези, диспозиції й санкції. Так, О.Е. Лейст, підтримуючи логічну тричленну структуру, зазначає, що вона орієнтує правотворчість і практику застосування закону на точне з'ясування: хто, коли та до чого зобов'язаний, на що має право, які, за що й до кого застосовуються санкції [16, с. 8].

Незважаючи на, здавалося б, досить переконливу аргументацію прихильників такої структури норми права, у юридичній літературі паралельно існують й інші думки. Зокрема, Б.І. Пугінський зазначає, що проблематичнішою є справа з так званою "структурою правової норми". Ідеться про виділення в кожній нормі певних обов'язкових частин, які утворюють стійкий порядок її побудови. Твердження теоретиків щодо цього видаються необґрунтованими, а прийнята концепція, на думку вченого, має негативні наслідки для юридичної науки та практики [29, с. 23]. Далі звертається увага на те, що в кожній одиничній нормі немає гіпотези, диспозиції й санкції. Те, що приписується окремій нормі права як її структура, насправді є характеристикою та вимогою до організаційної побудови галузей права [29, с. 27]. Одним з аргументів на користь своєї позиції Б.І. Пугінський називає те, що в жодній книзі з теорії права немає прикладів тричленної побудови норми [29, с. 24].

Виділення структурних частин тієї чи іншої правової норми є логічною операцією не тільки з приводу визначеної статті закону, а й у зв'язку з аналізом інших правових норм тієї самої або суміжної галузі права [21, с. 34].

На думку Т.В. Кленової, і кримінально-правова, і будь-яка інша правова норма складаються саме з правових розпоряджень, а не з гіпотези, диспозиції й санкції. Гіпотеза, диспозиція та санкція – це частини (елементи) не правових норм і статей закону, у яких ці норми виражені, а структур правових норм і статей закону, тобто вони являють собою функціональні характеристики правових розпоряджень, що утворюють зміст зазначених правових норм [9, с. 13].

Г.П. Новосьолов слушно зазначає, що Загальна та Особлива частини КК становлять різні сукупності статей, а не різні комплекси кримінально-правових норм [22, с. 179]. Структура законодавчого матеріалу не може визначати структуру виражених у ньому норм. Законодавство і право (аналогічно: статті закону і правові норми) співвідносяться за схемою: форма і зміст, і саме зміст у цьому співвідношенні є первинним [8, с. 160].

Структура кримінально-правової норми багато в чому являє собою логіко-абстрактну модель, де кожен з її елементів

(гіпотеза, диспозиція, санкція) має самостійний нормативний характер. Однак це зовсім не означає, що таку модель можна конструювати довільно, без урахування реальних потреб правозастосовної практики й науки [34, с. 195]. Значення конструкції логічної норми з трьома елементами обмежується створенням моделей правових відносин [5, с. 41].

Якщо структура правової норми – основного елемента системи права – стабільна, вона завжди трьохелементна, то структура статей – основних складових структури законодавства – має безліч варіантів. Відповідно, у статтях Особливої частини КК України [15] виділяються два структурні елементи, які традиційно називають диспозицією й санкцією. Санкція – це структурна частина статті Особливої частини КК, яка використовується для визначення виду й розміру покарання [20, с. 32]. В.І. Борисов у цьому аспекті розглядає санкцію як частину статті, яка визначає вид і розмір покарання за злочин, зазначений у диспозиції [14, с. 44].

А.П. Козлов характеризує зв'язок диспозиції із санкцією тим, що він однічний, оскільки від диспозиції залежить санкція (зворотний зв'язок відсутній); твердий, оскільки чим небезпечніший вид злочину, тим суворіше покарання, відображене в санкції; опосередкований завдяки тому, що санкція виникає не сама по собі від диспозиції, а лише як соціальна оцінка виду злочину (через законодавця) [12, с. 18].

Отже, відокремлене існування диспозиції й санкції, які в сукупності утворюють кримінально-правову норму, неможливе. Якщо диспозиція – це початок процесу дії кримінально-правових норм, то санкція – це його завершальний етап. У диспозиції вказується, як не треба поводитись, а санкція звертає увагу на характер і міру несприятливих наслідків у разі недотримання вимог диспозиції. Тобто диспозиція й санкція діють одночасно та спільно, проте кожний із цих елементів кримінально-правової норми впливає на поведінку в лише йому властивому напрямі.

Диспозиція й санкція взаємозумовлюють одна одну, оскільки їх правове окреслення залежить від характеру діяння, стосовно якого законодавець встановлює заборону та кримінальну відповідальність у разі порушення цієї заборони. Однак вказане положення не виключає їх відносної самостійності, оскільки кожний з цих елементів виконує не тільки спільні, а й власні функції [11, с. 143].

На деяку самостійність санкції звертає увагу й А.П. Козлов, зазначаючи, що зв'язки санкцій з навколишнім світом настільки широкі й різноманітні, що не можна обмежувати їх лише диспозиціями [12, с. 5]. Якщо правовій нормі відмовляється в диспозиції, вона з правової норми перетворюється на звичайну команду, а якщо норму позбавляють санкції, то вона втрачає свою

основу відмінність від інших правил поведінки, які не мають правового характеру, а отже, втрачається зміст самого її існування [10, с. 92]. Загальновідомо, що в санкції виявляється специфічність кримінально-правової норми. Очевидно, виведення санкції зі структури поєднано з наданням норми декларативного характеру, що неприпустимо щодо кримінально-правових норм, іманентною властивістю яких є особлива імперативність [9, с. 164]. Варто приєднатись до слушного зауваження Ю.С. Житинського, що без диспозиції норма немислима, без гіпотези – безглузда, без санкції – неспроможна [6, с. 44].

Якщо норма права не набула адекватного вираження в тексті нормативного акта, то цей недолік може бути усунутий практикою. Якщо ж те чи інше правило не забезпечено санкцією, воно взагалі не є правовим, оскільки державний примус за його порушення не може застосовуватися ні за аналогією права чи закону, ні в результаті поширювального тлумачення [16, с. 12].

Роль санкції будь-якої кримінально-правової норми виконують розпорядження, в яких регламентуються примусові заходи, що діють у разі порушення диспозиції. У Загальній частині КК містяться розпорядження загального характеру, в яких визначаються загальні правила призначення покарання, а в статтях або їх частинах Особливої частини КК – розпорядження, що мають спеціальний характер і визначають модель кримінального покарання.

Отже, санкція є необхідним елементом правової норми. Відсутність санкції рівнозначна відсутності кримінально-правової норми. Зміст санкції полягає у встановленні моделі кримінального покарання за діяння, яке передбачено в диспозиції з урахуванням особистості злочинця.

Санкції створюються на основі видів злочинів і системи покарань. Саме в санкціях мають бути закладені точки відліку, які допомогли б суду обрати необхідне покарання.

У науці кримінального права санкція кримінально-правової норми пов'язується з покаранням. Покарання й кримінально-правова санкція є нетотожними категоріями. Виникає цілком закономірне запитання: у чому полягає розходження між покаранням і кримінально-правовими санкціями?

На нашу думку, необхідно погодитись з А.П. Козловим, який зазначає, що терміну "санкція" відповідає термін "покарання" (реальне втілення санкції). Тому в кримінальному праві можна досить чітко розмежувати санкцію й покарання в їх сутнісному вираженні: перша описує можливі заходи впливу, друге є реальним заходом впливу стосовно реального злочинця за реально вчинене. Санкція – це не самі наслідки негативної поведінки, а їх модель [13, с. 7–8]. Санкції передбачають обов'язковість мотивації при обранні конкретної міри покаран-

ня [14, с. 319]. Санкція і покарання – це не тільки нетотожні поняття, а й у певному розумінні різні, що мають самостійні значення в механізмі правового регулювання. Санкція, наприклад, характеризує кримінальне право з погляду його меж і можливостей впливати на суспільні відносини [34, с. 198].

Однак Н.А. Ниркова розширює межі поняття кримінально-правової санкції, звертаючи увагу на те, що всі регламентовані в кримінальному законодавстві заходи державного реагування щодо осіб, винних у вчиненні злочину, називають заходами кримінально-правового впливу, кримінально-правового реагування або кримінально-правового примусу. Дослідниця робить висновок, що до санкцій кримінально-правових норм належать усі ті нормативні положення Загальної та Особливої частин кримінального законодавства, в яких передбачаються примусові заходи (впливу, реагування) стосовно осіб, які вчинили злочин певного виду [23, с. 9–11]. Н.А. Ниркова також наголошує на тому, що суд, крім покарання, має у своєму арсеналі й інші заходи впливу: примусові заходи виховного характеру щодо неповнолітніх, призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, звільнення від кримінальної відповідальності й покарання тощо [24, с. 17].

На думку К.А. Сича, кримінально-правова санкція зводиться не тільки до покарання, а й може вказувати на інші заходи правового характеру, не пов'язані з репресивним впливом, наприклад, відшкодування потерпілому заподіяної злочиним шкоди. У санкції визначаються не тільки об'єкти права покарання, а й межі останнього. При цьому ці правові засоби повинні мати не тільки репресивний (штрафний) характер, а й відновлювальний (компенсаційний), а також примусово-захисний (заходи безпеки) [34, с. 198–199].

Щодо цього питання існують й альтернативні думки. Так, прихильники теорії соціального захисту вважають, що санкція є мірою соціального захисту, яка повинна встановлюватись у кожному конкретному випадку, а не передбачатись на майбутнє для всіх без винятку випадків [37, с. 36]. Прихильники зазначеного напрямку основною метою покарання вважають ресоціалізацію злочинця, засновану на його психологічних особливостях.

Як зазначалося, "санкція" – це багатозначне поняття, і кожен значеннєвий відтінок має право на своє власне відокремлене існування. Сьогодні варто досліджувати санкцію комплексно, починаючи з її поняття, конструювання, а також в значенні частини статті Особливої частини КК України, яка містить модель покарання, а не сукупність усіх заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, котрі

вчинили злочин. У санкції наводиться законодавча оцінка ступеня суспільної небезпечності злочину й міра покарання, що повинно спонукати науковців для розширення своїх досліджень, не обмежуючись кримінально-правовими питаннями, а й охоплювати кримінологічні проблеми, наприклад, визначення та кримінологічного обґрунтування застосування тих або інших санкцій до певного кола злочинів.

Система кримінально-правових санкцій будується на основі системи різноманітних за змістом і значущістю кримінальних покарань. Між системою санкцій і системою покарань існує міцний зв'язок, завдяки якому до санкції можуть бути включені лише ті види покарання й лише в тих розмірах, що встановлені системою покарань. Суд при призначенні покарання спирається не на перелік покарань, а на санкції [12, с. 65, 67]. Тобто система санкцій є більш конкретизованою, побудованою на основі загальної системи сукупністю моделей покарань на рівні статей Особливої частини кримінального законодавства. Необхідно погодитися з думкою Е.В. Благова про те, що застосування санкції кримінально-правової норми – це прийняття та закріплення рішення щодо юридичних обов'язків та суб'єктивних прав, що містяться в ній, втілене в певних мірах кримінально-правового характеру [3, с. 294].

Дискусії в теорії кримінального права про першооснову в покаранні відплати чи особистості злочинця тривають досі. Теорія неокласичної школи кримінального права в питанні покарання, на жаль, робить акцент не на особі злочинця, а на діянні. Так, І.Я. Козаченко характерною рисою санкцій кримінального права називає ту обставину, що караним визнається не суб'єкт злочину, а вчинене ним злочинне діяння. Такий підхід законодавця, на думку вченого, слід визнати єдино правильним [11, с. 142]. Такої самої думки дотримується П.П. Осипов, зазначаючи, що оцінка злочину повинна орієнтуватися на властивості злочину й не може ґрунтуватися на якостях особи винного [26, с. 113]. Проте слід погодитися з О.Е. Лейстом, який наголошує на тому, що карається не злочин (посередництво в хабарництві, вбивство, тілесне ушкодження), а злочинець (посередник, вбивця) [17, с. 41].

Ф. Ліст вказував, що немає злочину, який би не був вчинений злочинцем. "Діяння і діяч – не дві протилежності, як це припускає фатальна юридична омана, а діяння належить діячу... Нас запитують: що є наслідком злочинства, замість того, щоб запитати, на що заслуговує цей злочин? Не поняття карається, а діяч, тому міра покарання має визначатися відповідно не до поняття, а до діяння діяча. Це зрозуміло, як світ, а тим часом, це ще і тепер вважається ерессю" [18, с. 58–59]. О.А. Биков зазначав, що покарання не є ні життєве благо, ні

суспільний тягар, і який зв'язок може бути між справедливістю й покаранням ученому не зрозуміло. У чому полягає та властивість справедливості, котра вимагає, щоб винний у заподіянні тілесного ушкодження, що спричинило смерть, був би покараний суворіше від винного в заподіянні ушкодження, яке не мало такого наслідку. Якщо ця властивість полягає в потребі за більшу шкоду відплатити більшим злом, то це буде відплатою, і навіть ж чистим ім'ям справедливості фарисейської прикривати низинні спонукання помсти [4, с. 38].

М.Д. Шаргородський обґрунтовано стверджує, що "розмір" страждання визначається не тільки діянням, а й перебуває в залежності від конкретного суб'єкта злочину [38, с. 29]. На нашу думку, законодавець використовує в чинному кримінальному законодавстві відносно визначені й альтернативні санкції для диференціації відповідальності та індивідуалізації покарання, враховуючи саме особу винного, у протинному разі переважали б абсолютно визначені санкції.

На сучасному етапі, зважаючи на стан науки кримінального права, при побудові та застосуванні кримінально-правових санкцій необхідно поєднувати і ступінь суспільно небезпечного діяння, і особу винного, а точніше не особу, а те, що її характеризує (наприклад, вчинення злочину повторно). Саме з урахуванням сукупності критеріїв можна більш правильно визначити вплив тих чи інших обставин на вчинення злочину та їх значення для кримінальної відповідальності.

Варто погодитися з А.А. Тер-Акоповим, який зазначає, що традиційно злочин оцінюється головним чином за небезпечністю діяння, з оцінки виключається суб'єктивний фактор – особа з усім тим, що на неї впливає. Нове мислення, що розглядає людину як основну соціальну цінність, повинно стати панівним у завданнях кримінального законодавства. Учений обґрунтовано стверджує, що панівним є підхід, який виключає крайнощі, побудований на поєднанні діяння й особи винного [35, с. 75].

Основною ознакою кримінально-правової санкції є те, що вона не може бути ефективною без наявності державного примусу. Саме заходи державного примусу за вчинення суспільно небезпечного діяння моделює санкція. Будь-яка правова санкція вказує на міру примусу, який застосовується органами держави у разі правопорушення [17, с. 184]. Однак, якщо відсутній ефективний порядок їх застосування, то будь-які міркування про класифікацію та побудову втрачають актуальність. Без кримінально-процесуального права неможливе застосування кримінально-правових норм, але без матеріально-правової підстави процес стає безпредметним і взагалі втрачає свій зміст. Ця проблема важлива, але її не слід змішувати із самим поняттям санкції,

оскільки недостатньо ефективна санкція не перестає бути санкцією, але потребує подальшого вдосконалення.

Проблема кримінально-правових санкцій невід'ємно пов'язана з проблемою кримінальної відповідальності. Притаманні їй функції кримінально-правова санкція може ефективно виконувати лише в тому разі, якщо вона гранично чітко й правильно буде виражати зовні свій зміст, будучи правовою формою вираження кримінальної відповідальності. Кримінальна відповідальність – це не що інше, як застосування санкції норми кримінального права чи принаймні застосування й санкції в тому числі [25, с. 106]. Якщо кримінальна відповідальність – субстанція, а кримінальне покарання – міра цієї субстанції, то кримінальна диспозиція – це правове вираження підстави та меж кримінальної відповідальності, а кримінальна санкція, з одного боку, виступає в ролі специфічної (причому основної) і соціально значущої форми правового вираження (закріплення) цієї відповідальності, з іншого – становить типову міру кримінального покарання [11, с. 7].

Свого часу Л.В. Багрій-Шахматов зазначав, що відповідальність не можна ототожнювати із санкцією. Ототожнення відповідальності із санкцією неправильне, оскільки воно відриває відповідальність від змісту норми права й реальної дії правової норми [1, с. 41]. Таке твердження заслуговує на увагу, оскільки, як вказує вчений, якщо відповідальність зводиться тільки до реалізації санкції, то, мабуть, немає необхідності в існуванні її самостійного поняття [2, с. 111].

При реалізації кримінальної відповідальності санкція як частина кримінально-правової норми не завжди застосовується. Тобто співвідношення кримінальної відповідальності й покарання відбувається за аналогією до цілого та частини, покарання не завжди є атрибутивною якістю кримінальної відповідальності. Хоча не можна погодитися з висновком В.В. Мальцева про дуже скромне значення в чинному законодавстві кримінальної відповідальності в її "чистому" (без призначення покарання) вигляді [19, с. 168].

Обставинами, які характеризують кримінально-правову санкцію, є обставини об'єктивно-суб'єктивного характеру. Суб'єктивність є невід'ємною ознакою санкцій, оскільки санкція – це відображена у свідомості окремих представників суспільства неминучість захисту наявних суспільних відносин і міра інтенсивності впливу на психологію злочинця [13, с. 13]. Водночас суспільні відносини, які охороняє санкція, є об'єктивним відображенням навколишньої дійсності.

Елементи соціальної дійсності мають свої якісно-кількісні характеристики, а кримінальна санкція відображає обсяг суспільної небезпечності того чи іншого злочину, що й

відображено у видах та обсягах кримінального покарання [11, с. 102].

З огляду на викладене можна дійти таких **ВИСНОВКІВ**:

1. Санкція – це обов'язкова складова статті (або частини статті) Особливої частини КК України, яка містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння. Санкція розкриває правовий аспект кримінального покарання, вказуючи на його вид та обсяг, виконуючи при цьому роль моделі кримінального покарання, передбаченого за вчинений злочин.

Однією з основних особливостей запропонованого визначення є вказівка на те, що санкція обов'язково має бути адекватною, справедливою, тобто величина санкції кримінально-правової норми повинна перебувати в прямій залежності від реальної суспільної небезпечності того діяння, яке описується в диспозиції, й узгоджуватися з іншими санкціями, а також бути співрозмірною рівню соціальної значущості тих чи інших благ і свобод, які втрачає або в яких обмежується засуджений.

2. Теорія неокласичної школи кримінального права в питанні покарання, на жаль, робить акцент не на особі злочинця, а на діянні. При побудові та застосуванні кримінально-правових санкцій необхідно поєднувати і діяння, і особу винного. Законодавець використовує в чинному кримінальному законодавстві відносно визначені й альтернативні санкції для диференціації відповідальності та індивідуалізації покарання, враховуючи саме особу винного, у протилежному разі переважали б абсолютні визначені санкції.

3. Відокремлене існування диспозиції й санкції неможливе. Санкція є необхідним елементом правової норми. Кримінальна відповідальність, покарання та кримінально-правова санкція є нетотожними категоріями, але взаємозалежними.

Література

1. Багрій-Шахматов Л.В. Соціально-правові проблеми кримінальної відповідальності та форм її реалізації / Л.В. Багрій-Шахматов. – О. : Юрид. літ. ; АО БАХВА, 2000. – 412 с.
2. Багрій-Шахматов Л.В. Уголовная ответственность и наказание / Л.В. Багрій-Шахматов. – Мн. : Вышэйш. школа, 1976. – 384 с.
3. Благоев Е.В. Применение уголовного права (теория и практика) / Е.В. Благоев. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 505 с.
4. Быков О.А. Главные основания, обуславливающие размер уголовного наказания / О.А. Быков. – Тифлис : Изд-во Кавказского юрид. общества, 1894. – 77 с.
5. Ветрова Г.Н. Санкции в судебном праве / Г.Н. Ветрова. – М. : Наука, 1991. – 160 с.

6. Жицинский Ю.С. Санкция нормы советского гражданского права / Ю.С. Жицинский. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1968. – 123 с.
7. Иллюстрированный энциклопедический словарь / [ред. В.И. Бородулин и др.]. – М. : Б. Р. энц., 1995. – 894 с.
8. Кленова Т.В. Основы теории кодификации уголовно-правовых норм / Т.В. Кленова. – Самара : Самарский университет, 2001. – 244 с.
9. Кленова Т.В. Уголовно-правовая норма (понятие, структура, виды) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Т.В. Кленова. – М. : МГУ, 1986. – 20 с.
10. Кленова Т.В. Уголовно-правовая норма (понятие, структура, виды) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Т.В. Кленова. – М., 1986. – 220 с.
11. Козаченко И.Я. Санкции за преступления против жизни и здоровья: обусловленность, структура, функции, виды / И.Я. Козаченко. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1987. – 232 с.
12. Козлов А.П. Система санкций в уголовном праве / А.П. Козлов. – Красноярск : Изд-во Красноярского ун-та, 1991. – 120 с.
13. Козлов А.П. Уголовно-правовые санкции (проблемы построения, классификации и измерения) / А.П. Козлов. – Красноярск : Изд-во Красноярского ун-та, 1989. – 176 с.
14. Кримінальне право України: загальна частина : підручник / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. ; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташица, В.Я. Тація]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 416 с.
15. Кримінальний кодекс України. – Х. : Одиссей, 2007. – 256 с.
16. Лейст О.Э. Санкции в советском праве / О.Э. Лейст. – М. : Госюриздат, 1962. – 238 с.
17. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы) / О.Э. Лейст. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 240 с.
18. Лист Ф. Наказание и его цели / Ф. Лист. – СПб. : Изд. Дрездеса, 1895. – 280 с.
19. Мальцев В.В. Социальная ответственность личности, уголовное право и уголовная ответственность / В.В. Мальцев // Правоведение. – 2000. – № 6. – С. 152–169.
20. Матишевський П.С. Кримінальне право України: загальна частина : підручник / П.С. Матишевський. – К. : А.С.К., 2001. – 352 с.
21. Наумов А.В. Применение уголовно-правовых норм : учеб. пособ. / А.В. Наумов. – Волгоград : Высшая следственная школа МВД СССР, 1973. – 778 с.
22. Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты / Г.П. Новоселов. – М. : Изд-во НОРМА, 2001. – 208 с.
23. Ныркова Н.А. Уголовно-правовые санкции за преступления различной степени тяжести : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н.А. Ныркова. – СПб., 1991. – 18 с.
24. Ныркова Н.А. Уголовно-правовые санкции за преступления различной степени тяжести : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н.А. Ныркова. – СПб., 1991. – 179 с.
25. Ныркова Н.А. Понятие уголовно-правовой санкции / Н.А. Ныркова, Н.М. Кропачев // Вестник ЛГУ, Серия: Право. – 1991. – № 2. – С. 105–109.
26. Осипов П.П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций : аксиологический аспект / П.П. Осипов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1976. – 135 с.
27. Пинаев А.А. Курс лекций по Общей части уголовного права / А.А. Пинаев. – Х., 2002. – Кн. 2: О наказании. – 289 с.
28. Популярна юридична енциклопедія / [кол. авт.: В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.
29. Пугинский Б.И. О норме права // Вестник Моск. ун-та. / Б.И. Пугинский. – Право, 1999. – Серия 11. – № 5. – С. 23–33.
30. Саркисова Э.А. Роль наказания в предупреждении преступлений / Э.А. Саркисова. – Мн. : Наука и техника, 1990. – 218 с.
31. Словарь русского языка / [под ред. А.П. Евгеньевой]. – М. : Русский язык, 1988. – Т. 4. – 800 с.
32. Словник української мови. – К. : Наукова думка, 1978. – Т. 9. – 916 с.
33. Судова практика // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 4. – С. 28–33.
34. Сыч К.А. Уголовное наказание и его состав: теоретико-методологические аспекты исследования : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / К.А. Сыч. – Рязань, 2007. – 408 с.
35. Тер-Акопов А.А. Основания дифференциации ответственности за деяния, предусмотренные уголовным законом / А.А. Тер-Акопов // Сов. гос. и право, 1991. – № 10. – С. 71–78.
36. Толковый словарь русского языка / [под ред. проф. Д.Н. Ушакова]. – М., 1940. – Т. 4. – 1552 с.
37. Уголовный кодекс Франции / [науч. ред. и предисл. канд. юрид. наук, доц. Л.В. Головки ; пер. с фр. канд. юрид. наук, доц. Н.Е. Крыловой]. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 650 с.
38. Шаргородский М.Д. Наказание: его цели и эффективность / М.Д. Шаргородский. – Л. : ЛГУ, 1973. – 160 с.
39. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова ред-

Денисова Т.А. Поняття кримінально-правової санкції

Анотація. У статті розглянуто зміст поняття кримінально-правової санкції як обов'язкової складової статті (або частини статті) Особливої частини КК України, що містить у собі модель виду й обсягу покарання, адекватного суспільній небезпечності злочинного діяння. Зазначено, що санкція розкриває правовий аспект кримінального покарання, вказуючи на його вид та обсяг, виконуючи при цьому роль моделі покарання, передбаченого за вчинений злочин.

Ключові слова: санкція, злочин, гіпотеза, диспозиція, покарання.

Денисова Т.А. Понятие уголовно-правовой санкции

Аннотация. В статье рассматривается содержание уголовно-правовой санкции как обязательной составляющей статьи (либо части статьи) Особенной части УК Украины, которая содержит в себе модель определенного вида и объема наказания, являющегося адекватным общественной опасности преступного деяния. Указывается, что санкция раскрывает правовой аспект уголовного наказания, указывая на его вид и объем, при этом исполняя роль модели наказания, предусмотренного за совершенное преступление.

Ключевые слова: санкция, преступление, гипотеза, диспозиция, наказание.

Denisova T.A. The concept of criminal sanction

Annotation. In the article is considered the content of criminal sanction as the mandatory element of the article (or the part of the article) in Special part of criminal code of Ukraine, which implicates penalization model and extend of penalty model proper to public danger of criminal actions; is noted the sanction clears up the legal aspect of criminal penalty prescribed for committed crime.

Key words: sanction, crime, hypothesis, disposition, penalty.